

УДК 338.48

Ганна Олександрівна ГОРИНА

кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки та туризму,
Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського,
e-mail: gorina_anna@mail.ru

**ЗАЙНЯТИСТЬ НАСЕЛЕННЯ В ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ:
БАЗОВІ КОНЦЕПЦІЇ ТА ВИЗНАЧЕННЯ**

Горіна, Г. О. Зайнятість населення в туристичній галузі: базові концепції та визначення / Ганна Олександрівна Горіна // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць; за ред.: М. І. Зверькова (голов. ред.) та ін. (ISSN 2313-4569). – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2015. – Вип. 2. – № 57. – С. 226–232.

Анотація. У статті досліджено різні підходи до визначення поняття «туристична галузь». Надано типологію характерних для туризму споживчих продуктів і галузей. Порівняно перелік характерних туристичних послуг, які складають основу для міжнародного та вітчизняного обліку. Обґрунтовано, що кожна галузь туризму включає всі заклади, основним видом діяльності яких є певний характерний для туризму вид діяльності, пов'язаний з прямим обслуговуванням відвідувачів. Наведено класифікацію базових категорій зайнятих осіб в галузях туризму, відокремлено дві їх основні групи: самостійно зайняті та зайняті за наймом. Сформульовано особливості, які необхідно враховувати при аналізі та обліку зайнятості в галузях туризму.

Ключові слова: зайнятість населення; туризм; туристична галузь; туристичні послуги; зайняті за наймом; самостійно зайняті.

Анна Александровна ГОРИНА

кандидат экономических наук, доцент кафедры международной экономики и туризма,
Донецкий национальный университет экономики и торговли им. М. Туган-Барановского,
e-mail: gorina_anna@mail.ru

**ЗАНЯТОСТЬ НАСЕЛЕНИЯ В ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ:
БАЗОВЫЕ КОНЦЕПЦИИ И ОПРЕДЕЛЕНИЯ**

Горина, А. А. Занятость населения в туристической отрасли: базовые концепции и определения / Анна Александровна Горина // Вестник социально-экономических исследований: сб. науч. трудов; под ред.: М. И. Зверькова (глав. ред.) и др. (ISSN 2313-4569). – Одесса: Одесский национальный экономический университет. – 2015. – Вып. 2. – № 57. – С. 226–232.

Аннотация. В статье исследованы различные подходы к определению понятия «туристическая отрасль». Представлена типология характерных для туризма потребительских продуктов и отраслей. Проведено сравнение перечня туристических услуг, составляющих основу для международного и отечественного учета. Обосновано, что каждая отрасль туризма включает все заведения, основным видом деятельности которых является определенный характерный для туризма вид деятельности, связанный с прямым обслуживанием посетителей. Представлена классификация базовых категорий занятых лиц в отрасли туризма, выделено две их основные группы: самостоятельно занятые и занятые по найму. Сформулированы особенности, которые необходимо учитывать при анализе и учете занятости в отраслях туризма.

Ключевые слова: занятость населения; туризм; туристическая отрасль; туристические услуги; занятые по найму; самостоятельно занятые.

Ganna GORINA

PhD in Economics, Associate Professor, International Economics and Tourism Department,
Donetsk National University of Economics and Trade named after M. Tugan-Baranovsky,
e-mail: gorina_anna@mail.ru

**EMPLOYMENT IN TOURISM INDUSTRIES:
BASIC CONCEPTS AND DEFINITIONS**

Gorina, G. (2015), *Employment in tourism industries: basic concepts and definitions*. Ed.: M. Zveryakov (ed.-in-ch.) and others [Zainiatist naselennia v turystychnii haluzi: bazovi kontseptsii ta vyznachennia; za red.: M. I. Zveriyakova (gol. red.) ta in.], *Socio-economic research bulletin* (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, Issue 2, No. 57, pp. 226–232.

Abstract. *The article investigates different approaches to the definition of «tourism industry». The key reports and documents that characterize modern trends of international organizations in the field of tourism are highlighted. Internationally comparable tourism characteristic products and activities are submitted. A comparison of the list of specific tourist services that form the basis for the international and domestic accounting are carried out. It is substantiated that each tourism industry is composed of all establishments whose main activity is a particular tourism characteristic activity that serves visitors directly. The classification of the basic categories of employed persons in the tourism industry is submitted, their two main groups are allocated such as the self-employed and paid employed. The peculiarities that should be taken into account in the analysis and accounting of employment in the tourism industries are formulated.*

Keywords: *employment; tourism; tourism industry; tourism services; paid employment; self-employment.*

JEL classification: *E24, L83*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Туристична галузь займає лідируючі позиції у створенні робочих місць у світі. В галузі безпосередньо зайнято більше 98 млн. осіб, що складає 3 відсотка від загальної кількості зайнятих. Разом з тим, враховуючи непрямий та індукований вплив туризму, галузь вносить свій вклад у створення кожного одинадцятого робочого місця у світі. Занятість має важливе значення для аналізу туристичної галузі виходячи із її значущості з економічної, соціальної, виробничої та стратегічної точок зору. Оскільки характерні для туризму види діяльності зазвичай є трудомісткими, вимірювання вкладу туристичної галузі у створення робочих місць і забезпечення доступу населення до джерел доходу має важливе значення для визначення впливу туризму як на національну так і на міжнародну економіку.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Динамічне зростання міжнародного туристичного бізнесу, посилення його впливу на економічну та соціальну сфери спонукає міжнародні організації до всебічного теоретичного та практичного дослідження ролі туристичної галузі у створенні робочих місць, підвищенні зайнятості населення та подоланні бідності. Так, Світовий економічний форум кожні два роки звітує про проведені дослідження конкурентоспроможності країн у сфері подорожей і туризму. У Звіті про конкурентоспроможність секторів подорожей і туризму 2013 ключовою темою доповіді стало «Скорочення бар'єрів для економічного зростання та створення робочих місць» [1]. Низка досліджень та звітів Всесвітньої ради з туризму та подорожей робить значний внесок у розуміння поточного стану зайнятості в галузі подорожей і туризму та тенденцій розвитку людського капіталу, основними серед яких є «Глобальні тенденції та проблеми сектора подорожей і туризму» (2015) [2], «Гендерна рівність та зайнятість молоді у секторі подорожей і туризму» (2014) [3], «Кар'єра в секторі подорожей і туризму: бакалаврське сприйняття» (2013) [4]. Всесвітньою туристською організацією в тісній співпраці з Статистичним відділом Організації Об'єднаних Націй, Міжнародною організацією праці та іншими членами Міжорганізаційної координаційної групи зі статистики туризму було розроблено «Міжнародні рекомендації зі статистики туризму, 2008» [5]. Цей документ вніс значний вклад в опис концепцій і визначень зайнятості в індустрії туризму та її базових категорій, основних класифікацій та методів вимірювання. Результатом співпраці Міжнародної організації праці та Всесвітньої туристської організації у сфері статистики щодо методології та дослідженні національних методів збору даних зайнятості в галузях туризму стали документи «Угода між Міжнародною організацією праці та Всесвітньою туристською організацією» (2008) [6] та спільна «Заява по туризму та зайнятості» (2009) [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, незважаючи на значну увагу з боку міжнародних організацій до проблем зайнятості

населення в туристичній галузі, дослідження вітчизняних науковців стосовно аналізу зайнятості як ключового аспекту значимості туризму для національної економіки мають фрагментарний характер, недостатньо дослідженими та висвітленими в наукових доробках є питання опису базових концепцій, категорій і визначень зайнятості в індустрії туризму. Потребує порівняння типологія характерних туристських товарів та послуг, а отже, і складових туристичної галузі в національних та міжнародних статистичних стандартах для визначення сфери трудової діяльності осіб зайнятих в туристичній галузі.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення базових концепцій зайнятості в галузях туризму та категорій зайнятих осіб. Для досягнення поставленої мети сформульовано такі завдання:

- обґрунтувати сутність туристичної галузі та теоретичну базу її дослідження;
- дослідити взаємозв'язок між характерними для туризму послугами і галузями (видами діяльності);
- охарактеризувати базові категорії зайнятих осіб у туристичній галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важлива роль світової туристичної галузі полягає у створенні робочих місць і підвищенні зайнятості населення як безпосередньо в туристичному секторі, так і в сфері надання супутніх послуг. Комплексний і мобільний характер сучасного світового туризму дозволяє щорічно збільшувати кількість робочих місць у цьому секторі в середньому на 2,1 млн. осіб (2000–2014 рр.) [1], що доводить стійкість галузі під час світового економічного спаду, перетворює її в ключовий фактор конкурентоспроможної, високоефективної диверсифікованої економіки.

Туризм у все більшій мірі розглядається як перспективна галузь економічної діяльності, яка може стати структурною частиною заходів зі скорочення масштабів бідності та сталого розвитку. Отже, зайнятість населення є важливим показником при визначенні основних характеристик туристичної галузі.

В Міжнародних рекомендаціях зі статистики туризму 2008 (International Recommendations for Tourism Statistics 2008 – IRTS 2008) галузь туризму визначається як «група усіх закладів, що мають один і той же основний вид діяльності, який полягає в прямому обслуговуванні відвідувачів і є одним з характерних для туризму видів діяльності» [5, с.62].

Всесвітня туристична організація в останній редакції Словника термінів туризму (Glossary of tourism terms) пропонує аналогічне визначення туристичної галузі, водночас підкреслюючи, що термін є еквівалентом поняття види туристичної діяльності, це підтверджується їх використанням як синонімів у IRTS 2008 [8, с.11].

Згідно з Методикою розрахунку обсягів туристичної діяльності, запропонованою державною службою статистики України, туристична галузь ототожнюється з туристичною індустрією та визначається як «...сукупність різних суб'єктів підприємницької діяльності, основна виробнича діяльність яких пов'язана з наданням послуг, виробництвом та реалізацією товарів для задоволення потреб туристів» [9]. Водночас, зазначена дефініція обмежується статистичними цілями. У Законі України «Про Туризм» визначення терміна «туристична галузь» відсутнє, що не дозволяє на законодавчому рівні визначити відмінності та характерні особливості понять «туристична галузь», «туристична індустрія», «сфера туризму».

На рис. 1 надано типологію характерних для туризму споживчих продуктів і галузей (видів діяльності), згрупованих по 12 категоріях. Категорії 1–10 складають основу для міжнародного зіставлення, категорія 11 охоплює характерні для туризму продукти і відповідні їм види діяльності в роздрібній торгівлі, а категорія 12 належить до характерних для туризму послуг і видів діяльності [5, с.53].

Згідно з Методикою розрахунку обсягів туристичної діяльності до характерних туристських товарів та послуг, а отже і складових туристичної галузі належать [9]:

1. Послуги розміщення (послуги готелів та аналогічних засобів розміщення, послуги розміщення, що надаються безкоштовно).
2. Громадське харчування та продаж напоїв.
3. Послуги пасажирського транспорту (послуги залізничного транспорту, автомобільного та іншого сухопутного транспорту, водного транспорту, повітряного транспорту, допоміжної пасажирської транспортної служби, оренда пасажирських транспортних засобів, технічне обслуговування та ремонт пасажирських транспортних засобів).
4. Послуги турагентів, туроператорів, туристських гідів.
5. Послуги у сфері культури (сценічне мистецтво, послуги музеїв та інші культурні послуги).
6. Рекреація та інші види дозвілля (спорт та інші види спортивного дозвілля, санаторно-курортні послуги).
7. Інші туристські послуги (фінансові та страхові послуги, інші види оренди, інші послуги туристам).

Галузь туризму (вид діяльності)	Послуги
1. Розміщення відвідувачів	1. Послуги з розміщення відвідувачів
2. Діяльність у сфері громадського харчування	2. Послуги громадського харчування
3. Пасажирські перевезення залізничним транспортом	3. Послуги залізничного пасажирського транспорту
4. Пасажирські перевезення дорожнім транспортом	4. Послуги дорожнього пасажирського транспорту
5. Пасажирські перевезення водним транспортом	5. Послуги водного пасажирського транспорту
6. Пасажирські перевезення повітряним транспортом	6. Послуги повітряного пасажирського транспорту
7. Прокат засобів транспорту	7. Послуги прокату засобів транспорту
8. Діяльність бюро подорожей та інших служб бронювання	8. Послуги бюро подорожей та інші послуги бронювання
9. Діяльність у сфері культури	9. Послуги у сфері культури
10. Діяльність у сфері спорту та дозвілля	10. Послуги у сфері спорту та дозвілля
11. Роздрібна торгівля характерними для туризму продуктами	11. Обумовлені по країнах характерні для туризму продукти
12. Інші характерні для туризму види діяльності	12. Обумовлені по країнах характерні для туризму послуги

Рис. 1. Перелік категорій характерних для туризму споживчих продуктів і видів діяльності (галузі туризму) (розроблено автором за даними [5, с.42])

Таким чином, кожна галузь туризму включає всі заклади, основним видом діяльності яких є певний характерний для туризму вид діяльності, пов'язаний з прямим обслуговуванням відвідувачів.

У галузях туризму працівників можна класифікувати за однією з наступних категорій (рис. 2) [5, с.63]:

1. Зайняті за наймом:

- працюючі: особи, які протягом облікового періоду виконували деяку роботу за відповідну заробітну плату в грошовій або натуральній формі;
- особи, які мають робочі місця, але не працюють: особи, які вже пропрацювали якийсь час на своєму поточному місці роботи, які були тимчасово відсутні на роботі протягом облікового періоду але зберегли формальну приналежність до свого робочого місця.

2. Самостійно зайняті:

- працюючі: особи, які протягом облікового періоду виконували деяку роботу для отримання прибутку або сімейного доходу в грошовій або натуральній формі;
- особи, які мають власне підприємство, але не працюють: особи, які мають власне підприємство (комерційне підприємство, ферму або підприємство сфери послуг), які тимчасово відсутні на роботі протягом облікового періоду з якої-небудь конкретної причини.

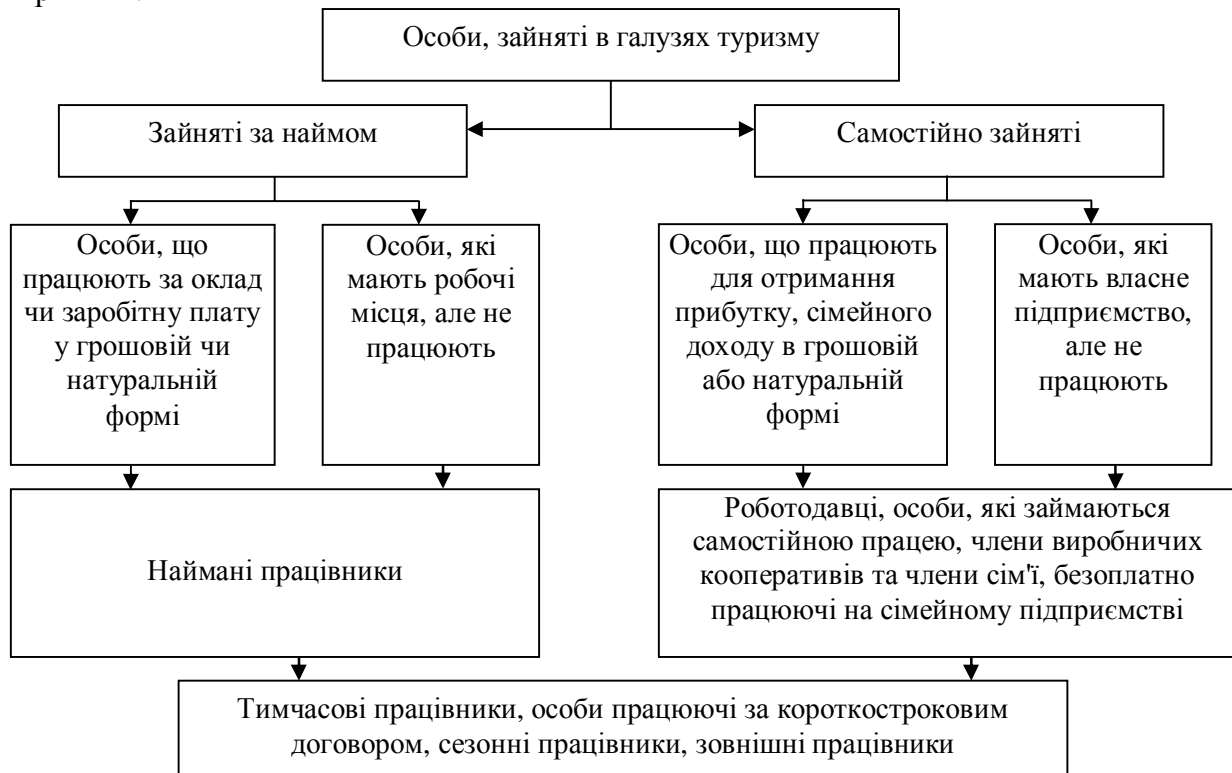

Рис. 2. Зайнятість в галузях туризму: базові категорії зайнятих осіб [5, с.65]

Згідно з Міжнародними рекомендаціями статистики туризму 2008, особи можуть мати два або більше місць роботи, причому всі або деякі з цих робочих місць можуть відноситися до галузей туризму або жодне з них може до них не належати. Таким чином, зайнятість в галузях туризму можна виміряти трьома різними методами, а саме: як чисельність осіб, зайнятих в галузях туризму на одному із своїх робочих місць, як чисельність осіб, зайнятих в галузях туризму на своєму основному робочому місці, або як кількість робочих місць в галузях туризму.

Отже, зайнятість в галузях туризму можна виразити або у вигляді кількості робочих місць, або у вигляді чисельності зайнятих осіб. Підсумовування робочих місць (у сфері туризму) усіх осіб, зайнятих в галузях туризму, дасть загальну кількість робочих місць в

галузі. Загалом, загальна кількість осіб, зайнятих в галузях туризму, може не дорівнювати сумі осіб, зайнятих в окремих галузях туризму.

Національна Методика розрахунку обсягів туристичної діяльності пропонує систему показників статистики туризму в Україні, яка обмежується обчисленням чисельності працівників галузі туризму за такими категоріями: чисельність працівників галузі туризму, чисельність працівників суб'єктів туристичної діяльності, чисельність працівників колективних засобів розміщування, чисельність працівників дитячих закладів оздоровлення та відпочинку.

При розгляді проблем зайнятості необхідно враховувати існування таких особливостей:

- по-перше, види діяльності в галузі туризму, такі як розміщення, забезпечення харчування, напоїв, рекреаційна діяльність тощо, є відносно трудомісткими та нерідко припускають зайнятість осіб з низькою кваліфікацією; і ця діяльність може бути зосереджена в районах з низьким рівнем промислового розвитку і концентрації виробничої діяльності;
- по-друге, потік відвідувачів, зокрема в'їзного туризму, характеризується нерівномірним розподілом протягом року. У результаті зайнятість в цих галузях буде схильна до сезонних коливань, більш значних, ніж в інших секторах економіки.

За прогнозами Світового економічного форуму зростання зайнятості в секторі подорожей і туризму буде випереджати загальне зростання зайнятості у світі. Так, зайнятість в секторі зростатиме в середньому на 1,9% на рік протягом наступних 7 років, порівняно з загальним зростанням зайнятості у світовій економіці на 1,2% на рік до 2022 року. Підвищення рівня зайнятості населення в туристичній галузі повинно стати особливо привабливою альтернативою для стимулювання розвитку країн і регіонів з низьким рівнем доходів, які раніше значною мірою залежали від натурального господарства, видобутку природних ресурсів, або неофіційної самозайнятості [1].

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, у статті узагальнено базові концепції зайнятості в галузях туризму, охарактеризовано базові категорії зайнятих осіб в туристичній галузі. За статусом зайнятості працівників в галузях туризму можна розділити на дві категорії: зайняті за наймом та самостійно зайняті. Наймані працівники – це всі працівники туристичної галузі, які мають тип роботи, який визначається як «робота за наймом». Самостійно зайняті – це працюючі самостійно або з одним або декількома партнерами, які мають місце роботи, яке визначається як «місце роботи по самозайнятості», і які не залучили на постійній основі найманих працівників до роботи на своєму підприємстві протягом облікового періоду. Обґрунтовано висновок, що зайнятість у галузі туризму виражається у вигляді кількості робочих місць, або у вигляді чисельності зайнятих осіб. Загальна кількість робочих місць в галузі визначається шляхом підсумовування робочих місць всіх осіб, зайнятих у галузях туризму. Водночас, загальна кількість осіб, зайнятих у галузях туризму, може не дорівнювати сумі осіб, зайнятих в окремих галузях туризму.

Перспективи подальших розробок полягають в узагальненні існуючих методів вимірювання зайнятості в туристичній галузі, визначенні їх специфіки і доповненні; аналізі зайнятості населення в туристичній галузі за країнами світу, її ролі у створенні робочих місць; дослідженні теоретичних та практичних аспектів аналізу конкурентоспроможності країн в секторі подорожей і туризму.

Література

1. *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013 [Electronic source]. – Access: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TT_Competitiveness_Report_2013.pdf.*
2. *Global Talent Trends and Issues for the Travel & Tourism Sector [Electronic source]. – Access: <http://www.wttc.org//media/files/reports/policy%20research/global%20talent%20trends%20report%20-%20web.pdf>.*

3. *Gender equality and youth employment: Travel&Tourism as a key employer of women and young people* [Electronic source]. – Access: http://www.wttc.org/media/files/reports/policy%20research/gender_equality_and_youth_employment_final.pdf.
4. *A Career in Travel & Tourism: undergraduate perceptions* [Electronic source]. – Access http://www.wttc.org/media/files/reports/policy%20research/human_capital_report_final_sc.pdf
5. *International Recommendations for Tourism Statistics 2008* [Electronic source]. – Access: http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesM/seriesm_83rev1e.pdf.
6. *Agreement between the International Labour Organization and the World Tourism Organization* [Electronic source]. – Access: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_norm/relconf/documents/meetingdocument/wcms_090566.pdf.
7. *ILO/UNWTO statement on tourism and employment* [Electronic source]. – Access: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_dialogue/sector/documents/statement/wcms_162290.pdf.
8. *Glossary of tourism terms* [Electronic source]. – Access: <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/staticunwto/Statistics/Glossary+of+terms.pdf>.
9. *Методика розрахунку обсягів туристичної діяльності* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/sp/sp_03.pdf.

References

1. «*The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013*», available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TT_Competitiveness_Report_2013.pdf.
2. «*Global Talent Trends and Issues for the Travel & Tourism Sector*», available at: <http://www.wttc.org/media/files/reports/policy%20research/global%20talent%20trends%20report%20-%20web.pdf>.
3. «*Gender equality and youth employment: Travel & Tourism as a key employer of women and young people*», available at: http://www.wttc.org/-/media/files/reports/policy%20research/gender_equality_and_youth_employment_final.pdf.
4. «*A Career in Travel & Tourism: undergraduate perceptions*», available at: http://www.wttc.org/-media/files/reports/policy%20research/human_capital_report_final_sc.pdf.
5. «*International Recommendations for Tourism Statistics 2008*», available at: http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesM/seriesm_83rev1e.pdf.
6. «*Agreement between the International Labour Organization and the World Tourism Organization*», available at: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_norm/relconf/documents/meetingdocument/wcms_090566.pdf.
7. «*ILO/UNWTO statement on tourism and employment*», available at: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_dialogue/sector/documents/statement/wcms_162290.pdf.
8. «*Glossary of tourism terms*», available at: <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/staticunwto/Statistics/Glossary+of+terms.pdf>.
9. «*The Design procedure of the volume of tourism activities*» [Metodyka rozrakhunku obsiahiv turystychnoi diialnosti], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/sp/sp_03.pdf (ukr)